

Ibsens skamskutte barn



NEGLISJERTE BARN Eyolf i *Lille Eyolf* (1894) er bare fysisk til stede i en kort scene i første akt før han følger etter Rottejomfruen og drukner. Han er likevel betydningsfull nok til å gi stykket dets tittel, skriver Hartmann. Plakaten er fra oppsetningen av *Lille Eyolf* ved Rogaland Teater i 2014. Plakatfoto og grafisk design: Stig Håvard Dirdal

Som 18-åring fikk Henrik Ibsen en uønsket sønn. Ibsen avviste mor og barn. Kan dette ungdomssviket ha gitt næring til de mange tragiske skjebner han ga sine diktete barn?

TEKST

Ellen Hartmann

PUBLISERT 5. januar 2016

Ibsens første barn, sønnen Hans Jacob, ble født utenfor ekteskap i 1846 da Ibsen var apotekerlærling i Grimstad. Moren het Else Sofie Jensdatter. Hun var ti år eldre enn Ibsen og tjenestepike ved det samme apoteket der Ibsen jobbet. Den amerikanske Ibsen-forskeren Joan Templeton (1997) er en av de få Ibsen-kjennere som har beskrevet Else Sophies triste historie. Templeton ønsket å gi Else Sofie en viss oppreisning i motsetning til den forakt og taushet de fleste biografer har vist henne. For eksempel nevner Lars Roar Langslet (2004) overhodet ikke at Ibsen hadde en sønn utenfor ekteskap i sin biografi – *Sønnen* – om Ibsens ektefødte sønn Sigurd. Og Ibsens siste store biograf, Ivo de Figueiredo (2010), skriver så sent som i 2010 nokså ufølsomt: «Sommeren 1846 drog hun (Else Sofie) bort, slik den gjerne gjorde som skulle føde i skam» (s. 40).

Else Sophie var ikke en hvilken som helst tjenestepike. Hun var niese til den kjente politiske bondefører Christian Lofthus som i 1786 ledet det største bondeopprøret i Norge under dansketiden. Else Sophie var fattig. Det å få barn utenfor ekteskap ødela hennes liv fullstendig. Da hun ble gravid, flyttet hun hjem til foreldrene, der barnet ble født. Hun så aldri Ibsen igjen, men ga sønnen etternavnet Henrichssen. Hun døde som såkalt «fattiglem», 74 år gammel, antakelig uten at Ibsen hadde noe kjennskap til hennes død. En historie gjengitt av Ibsen-biografen Robert Ferguson (1996) forteller at en eldre kone som prøvde å hjelpe Else Sophie, spurte om hvordan «ulykken» hadde skjedd, og fikk til svar: «Åh, du veid, Henrik var jo ikke så god å stagge» (s. 394).

«Slik er det med nesten alle Ibsens diktede barn. De tar liten fysisk, men stor psykologisk plass»

Etter fødselen fikk Ibsen brev fra byfogden i Grimstad om at Else Sophie hadde oppgitt ham som barnefar. Fogden ville vite om dette stemte. Ibsens (1846) svarte blant annet:

uagtet Pigens Samqvem ogsaa med andre Mandspersoner paa den vedkommende Tid, tør jeg ikke bestemt fralægge mig bemeldte ?Paternitet, da jeg desværre med hende har pleiet legemlig Omgang, hvortil hendes fristende Adfærd og samtidige Tjeneste med mig hos *Apotheker Reimann* i lige Grad gav Anledning.

Begge la altså skylden for de ulykkelige omstendigheter på den andres seksuelle drifter. Ibsen måtte betale et beskjedent oppfostringsbidrag frem til sønnen ble 14 år. Ifølge Templeton (1997) skal Ibsen aldri ha beklaget seg over dette bidraget, trass i at det for ham, som også var lutfattig på den tiden, ofte var økonomisk svært vanskelig å betale bidragene i tide. En gang ble han faktisk dømt til straffarbeid på Akershus fordi han lå langt etter med betalingen, men rakk så vidt å betale og unnslopp soning.

Selv om Ibsen gjorde såkalt økonomisk opp for seg, ønsket han aldri noen form for kontakt med Else Sophie eller sønnen, som ble grovsmed, men også var en habil felemaker og felespiller. En historie fra Ibsens eldre år i Kristiania, referert av blant andre Ferguson, forteller at Hans Jacob skal ha oppsøkt faren og bedt om penger. Ibsen skal ha gitt ham en håndfull skillemynter og sagt at siden det var det han hadde gitt moren, fikk det også være nok for sønnen, før han smelte døren igjen foran ham. Ferguson mener det er uvisst om historien er sann. Sønnen overlevde faren, men døde pengelens og alkoholisert. Han var gift tre ganger og fikk syv barn. Bare to vokste opp, og ingen fikk barn, så denne gren av Ibsens familie døde ut.

Ifølge Ferguson snakket eller skrev Ibsen sjelden eller aldri til noen om sin første sønn. Mange Ibsen-forskere mener likevel at denne mørke hemmeligheten i Ibsens liv «gnog og pinte ham», for å bruke Francis Bulls (1960) ord, eller som Ferguson skriver, «utviklet seg til den besettelse av skyld, skam og *nemesis* som er de viktigste kjennetegn ved

Ibsens kunst» (s. 27). Figueiredo (2010) tror imidlertid at Ibsen antakelig ikke tok dette uønskede farskapet så tungt. Det å få barn utenfor ekteskap var så vanlig at en ikke uten videre kan «gå ut fra at den offisielle skammen var ledsaget av en privat, intimtopplevd skamfølelse» (s. 41). Videre slår Figueiredo fast: «Else Sophie og sønnen var ute av syne. Henrik kunne puste friere, skjønt stort romsligere fikk han det ikke» (s. 42) «og slik driver Hans Jacob Henrichssen ... stille ut av historien om Henrik Ibsens liv» (s. 41). Her mener jeg at Figueiredo tar feil. Jeg tror som blant annet Bull og Ferguson at dette ungdomssviket hjemsøkte Ibsen og forble en alltid tilstedeværende, mørk drivkraft bak hans diktning.

IBSENS DIKTEDE BARN

Sigurd var Ibsens eneste ektefødte barn. Til gjengjeld skapte Ibsen en rekke fiktive barn i sine skuespill. Ikke på den måten at det kryr av unger i hans dramaer. Tvert imot, det er få ibsenske barneroller. Med unntak av 14 år gamle Hedvig i *Vildanden* (1884) er alle Ibsens barneroller små. Selv Eyolf i *Lille Eyolf* (1894) er bare fysisk til stede i en kort scene i første akt før han følger etter Rottejomfruen og drukner. Han er likevel betydningsfull nok til å gi stykket dets tittel. Barna til Nora og Torvald Helmer i *Et dukkehjem* (1879) opptrer også bare i noen korte scener der Nora hjelper dem med yttertøyet og leker med dem. Mange instruktører utelater helt Helmer-barna på scenen uten at de derved blir mindre viktige for handlingen, konfliktene og de moralske dilemmaene i dukkehjemmet.

Slik er det med nesten alle Ibsens diktete barn. De tar liten fysisk, men stor psykologisk plass. Det er mulig at Ibsen, som tidligere teaterinstruktør, visste hvor mye ekstra arbeid det følger med å plassere barn på scenen. Barn kan ha vanskelig for å huske replikker og få frem sitt budskap, men som den engelske litteraturkritikeren John Ditsky (1988) understreker: «Barn kan være budskapet» (s. 4, min oversettelse). Slik tror jeg Ibsen brukte barn i sine dramaer. De er bærere av viktige budskap, enten de er til stede på scenen eller ikke.

UEKTE BARN

Et påfallende trekk ved mange av Ibsens diktete barn er at de, som Hans Jacob, er såkalt uekte eller antatt uekte barn (Templeton, 1997; Vesterhus, 2008). Alt i *Fru Inger til Østeraad* (1857) lar Ibsen Fru Inger få en utenomekteskapelig sønn. I *Kongs-Emnerne* (1864) er det tvil om Haakon Haakonsønn er ekte kongssønn. Hans motstander Hertug Skule har uten å vite det en uekte sønn med sin frille. Så følger den gåtefulle taterungen Gerd i *Brand* (1866) og den stygge guttungen til den Grønnkledte i *Peer Gynt* (1867). I *Keiser og Galilæer* (1869) er Julians hustru Helena gravid, men faren er ikke Julian, men Julians fetter. Dina Dorf i *Samfundets støtter* (1877) er antakelig ikke datter av teatersjef Dorf, men et resultat av morens forhold til sin elsker konsul Bernick. Regine Engstrand i *Gengangere* (1881) er uekte barn av kammerherre Alving. Det er uvisst om Hedvigs far i *Vildanden* er Hjalmar Ekdal eller grosserer Håkon Werle. Rebekka West er antakelig uekte barn av sin adoptivfar doktor West i *Rosmersholm* (1886). Ibsen siste uekte barn er Eyolfs tante Asta i *Lille Eyolf*. Et sentralt spørsmål i dette stykket er om Asta og Alfred

Allmers er halvsøsken eller ikke, det vil si om Aastas mor, kone nummer to til Alfreds far og Alfreds stemor, fikk Asta med en annen mann enn Alfreds far. Like innviklede familiekonstellasjoner som i våre dager.



DE USYNLIGE Barna til Nora og Torvald Helmer i *Et dukkehjem* (1879) opptre i så korte scener at mange instruktører helt utelater dem på scenen. Men de er ikke mindre viktige for handlingen og de moralske dilemmaene i stykket av den grunn, mener Hartmann. Her ser vi Siren Jørgensen i rollen som Nora med de to barna, spilt av Susanne Thorstensen Enehaug og Leon Krog Vigna, fra en

Ibsen gir de fleste av disse uekte barna en fryktelig skjebne (Kerans, 1965; Templeton, 1997; Vesterhus, 2008). Fru Ingers sønn blir på hennes befaling, men uten at hun er klar over at ordren gjelder sønnen, knivstukket til døde. Hertug Skule og sønnen Peter, som først blir kjent med slektskapet dem imellom, mot slutten av *Kongs-Emnerne*, forlater frivillig Elgeseter kloster for å la seg hugge ned av Haakons menn. Den gale Gerd blir tatt av et stort snøskred oppe i fjellet i Iskirken sammen med Brand. Bastardungen til den Grønnkledte «er lam på skanken» (s. 371, akt 3, bind 2). Helena og hennes ufødte barn i *Keiser og Galilæer* blir drept med gift. Regine får aldri oppfylt sin romantiske drøm om å dra til Paris sammen med Osvald. Hun går antakelig «til grunne» (s. 278, akt 3, bind 4) som fru Alving spår, «i kammerherre Alvings asyl» (s. 278, akt 3, bind 4), det vil si snekker Engstrands hjem eller rettere sagt bordell «for de veifarendes sjømennene» (s. 273, akt 3, bind 4). Hedvig har antakelig arvet en gradvis blindhet fra grosserer Werle og skyter seg selv i stedet for vildanden. Rebekka blir ikke gift med Rosmer, men velger å gå i fossen sammen med ham. Asta lever i et destruktivt trekantforhold med sin høyt elskede antatte halvbror Alfred og hans sjalu hustru Rita. Når Asta til slutt forlater dem for å dra bort med veibyggeren Borgheim, er det mer av desperasjon enn kjærlighet. Hun elsker ikke Borgheim og vil antakelig få et ulykkelig liv med ham.

DE EKTEFØDTE BARN

Sykdom, lemlestelse og død og like viktig, mangel på kjærlighet og trygghet er også skjebnen til de fleste ektefødte barna i Ibsens skuespill, særlig hvis barnet er uønsket eller avkom av et kjærlighetsløst ekteskap. I *Hærmændene på Helgeland* (1858) blir syv av de åtte sønnene til Ørnulf fra fjordene drept i en familiefæide. Det er hjerteskjærende hvordan Agnes og Brands lille sønn Alf sykner hen og dør fordi Brand vil at familien skal bli boende i den kystbygden der han er prest, trass i at bygden er preget av hungersnød, sykdom og kulde. Doktoren har sikkert rett i at Alf kunne overlevd i et varmere klima:

Her er ei lys, her er ei sol,
her skjær en luft, som pust fra pol, –
her senker skodden klamt seg ned; –
en vinter til på dette sted
vil visne bort hans spede liv.
Reis, Brand, og Deres barn er frelst;
men gjør det snart, i morgen helst.
(s. 207, akt 3, bind 2).

Men Brand reiser ikke, og Alf dør. Brand mener dette er Guds prøve på hans tro. Som leser og tilskuer føles dette mer som alvorlig omsorgssvikt, grensende til barnedrap.

Nora forlater sine barn, som Ibsen riktignok ikke lar dø, men de er likevel prisgitt en morløs skjebne, som Nora selv. Ibsen lar Oswald bli gal og fungere som et hjelpeløst barn i den siste scenen i *Gengangere*. Han har arvet farens syfilis, trass i at moren fru Alving tilsynelatende har gjort alt for å beskytte ham mot farens umoralske liv. Antakelig kommer fru Alving til å gi ham aktiv dødshjelp, slik hun har lovet.

Gregers Werle, grosserer Werles eneste sønn, hater faren intenst og har unngått all personlig kontakt med ham i mange år. Hedda Gabler hindrer sitt ufødte og sterkt uønskede barn i å bli født når hun skyter seg i siste scene i *Hedda Gabler* (1890). Hun dreper også i overført betydning barnet – manuskriptet – til Eilert Løvborg og Thea Elvsted når hun side for side brenner det opp:

Nu brenner jeg dit barn, Thea! – Du med krushåret! (*kaster et par hefter til i ovnen.*) Ditt og Eilert Løvborgs barn. (*kaster de øvrige inn.*) Nu brænder, – nu brænder jeg barnet. (s. 393, akt 3, bind 5).

Når Eilert Løvborg etter at han har mistet manuskriptet i fylla og selvdestruksjon, forteller Thea Elvsted at han har revet i stykker manuskriptet som de har skapt i fellesskap, anklager hun ham: «Alle mine dager vil det stå for meg som om du hadde drept et lite barn» (s. 390, akt 3, bind 5).

Ellidas og dr. Wangels lille gutt i *Fruen fra havet* (1888) dør som spedbarn. Ellida maktet ikke å ta vare på ham etter at hun ble skremt av at «barnet hadde den fremmede manns øyne» (s. 255, akt 2, bind 5), det vil si «øyne som skifter farge med sjøen» (s. 255, akt 2, bind 5). Tvillingene til det disharmoniske ekteparet Halvard og Aline Solness i *Byggmester Solness* (1892) dør bare noen uker gamle fordi Aline fikk «feber. Og den gikk over i melken» (s. 54, akt 2, bind 6). Uvitende om at morsmelken var forgiftet, insisterte Aline på å amme barna fordi «det var hennes plikt å amme» (s. 54, akt 2, bind 6).

Som baby ble lille Eyolf utsatt for grov omsorgssvikt. Mens faren Alfred Allmers står og betrakter sitt sovende barn på stallebordet, forfører Rita ham. De har samleie. Mens mor og far elsker, faller Eyolf ned fra stallebordet og blir alvorlig skadet. Han blir krøpling, må gå med krykke og kan ikke leke som andre barn, lære å svømme eller klatre i fjellet slik han drømmer om. I første akt blir han fasinert av Rottejomfruen og den skumle hunden hennes. Han følger med skrekkblandet fryd etter dem uten at de voksne, som er opptatt av egne problemer, merker det. Han faller eller hopper i sjøen. Bare den flytende krykken vitner om at han har druknet. Her slutter Ibsens lange rekke av *skamskutte* barn, for å bruke det ordet Ibsen brukte om Hedvigs elskede villand.



UEKTE BARN Et påfallende trekk ved mange av Ibsens diktete barn er at de, er såkalt uekte eller antatt uekte barn. Den gåtefulle taterungen Gerd i *Brand* (1866) er en av dem, skriver Hartmann. Bildet viser Gerd, spilt av Ingvild Holthe Bygdnes, og Brand, spilt av Svein Tindberg, fra Det norske teatrets oppføring av stykket i 2015. Foto: Erik Berg/Det Norske Teatret

Det finnes ikke noe barn i Ibsens siste skuespill *Når vi døde våkner* (1899). Men den skulpturen Irene sto modell for, så hun på som deres felles skaperverk – «vår skapning, v å r t barn. Mitt og ditt» (s. 298, akt 2, bind 6). Det var en kompensasjon for de virkelige barna Rubek nektet henne ved å avvise henne seksuelt. Når Rubek forteller henne at han etter at de hadde avsluttet arbeidet med «mitt livsverk» (s. 299, akt 2, bind 6), forandret selve skulpturen og hva han ville utrykke med den, reagerer Irene som i «sjokk og med stor smerte»: «Min hele sjel ...». «Du har drept min sjel, – og så modellerer du deg selv» (s. 301, akt 2, bind 6). Rubek har ødelagt, deformert deres symbolske felles barn.

Så langt jeg har oversikt, er det bare konsul Bernicks sønn Olaf i *Samfunnets støtter* (1877), Petra Stockmann og hennes brødre i *En folkefiende* (1882) og Erhart Borkman i John Gabriel Borkman (1896) som fremstilles som velfungerende unge mennesker det antakelig går bra med.

For meget av det onde

Jeg er ikke den eneste som synes dette er for meget av det onde. Litteraturkritikeren James E. Kerans (1965) hevdet for eksempel i en kjent artikkel *Kindermord and will in Little Eyolf* at de mange og grufulle barneskjebner i Ibsens verker er så slående at man

«ikke kan la være å tro at de [barna] er tvunget inn i [Ibsens] fiktive verden av en uimotståelig imaginær kraft, enten denne er av kreativ eller tvangspreget karakter» (min oversettelse, s. 192). Templeton (1997) tenker seg at bak Ibsens høye antall døde barn ligger det et tvangsmessig, og jeg vil legge til, et ubevisst, ønske om å kvitte seg med den uønskede sønnen Hans Jacob – om igjen og om igjen.

Ibsen hadde selvsagt også andre hensikter med å gi så stor plass til en slik «nemesis over avkommet», for å bruke hans egne ord fra *Optegnelser til Gengangere* (1881). Kerans' begrep barnemord er senere blitt brukt av en rekke Ibsen-forskere for å forklare de mange døde eller skamskutte barna i Ibsens skuespill. Begrepet dekker det syn at det er den svakeste part – barnet som rammes i Ibsens familiedramaer (Rønning, 2006) og dør eller får sine liv ødelagt som følge av foreldrenes utilstrekkelighet og hensynsløshet (Vesterhus, 2008). Barna som skulle symbolisere håp og utvikling, går under fordi foreldrene ikke ser og forstår dem godt nok, ikke passer godt nok på den oppvoksende slekt. De er mer opptatt av egen livsoppgave, egen selvutvikling, eget kjærlighetsliv og egne maktkamper enn av barnas utvikling og deres behov. Det er ikke bare det enkelte barn som dør. Som for Hans Jacob er det hele slekten som dør ut. Alf er Agnes' og Brands eneste barn. Oswald, Hedvig og Lille Eyolf er også enebarn. Ellidas lille spedbarn, Heddas ufødte barn og de små tvillingene til byggmester Solness hadde heller ingen søsken som kunne føre slekten videre.

«Ibsen gir de fleste av disse uekte barna en fryktelig skjebne»

Den kjente amerikanske tilknytningspsykologen Mary Main (1999) hevdet i en artikkel hun selv mente var spekulativ, men som jeg synes er interessant, at foreldre i et evolusjonsperspektiv til en viss grad har mulighet til å velge hvor mange barn de vil få, og hvordan de vil forholde seg til det enkelte barn. Det lille barnet, derimot, har ingen slike valgmuligheter. Hvis det skal overleve, må det vekke omsorgsfull atferd fra den eller de personer som er tilgjengelige. Mer står på spill for barnet enn for foreldrene. Barn må tilpasse seg de voksnes behov, interesser og væremåte som best de kan for å få så mye ivaretagelse som mulig. Ønsker en forelder mer eller mindre bevisst å fremme visse egenskaper eller atferd hos sitt avkom, må barnet mer eller mindre bevisst prøve å tilpasse seg slike ønsker. Slike tilpasningsmekanismer mellom generasjonene tror jeg Ibsen var klar over. Et godt eksempel finner vi i forholdet mellom Eyolf og faren i *Lille Eyolf*. I sceneanvisningen der de to, hånd i hånd, kommer inn på scenen, skriver Ibsen: «Eyolf bærer en dragt av snitt som et slags uniform med gullsnore og løveknapper. Han er halt og går med krykke under den venstre arm. Benet er lammet» (s. 102, akt 1, bind 6). Foreldrene har ikke orket å fortelle Eyolf at han vil være krøpling for livet. Eyolf tror faren vil bli glad hvis han blir soldat når han blir stor og har pyntet seg for faren «For jeg ville pappa skulle se meg med dem» (s. 104, akt 1, bind 6). Gutten gjør sitt beste for å innfri alle farens krav til ham. Faren er hans «skolemester» (s. 113, akt 1, bind 6), og den ni år gamle gutten studerer så voldsomt og iherdig alt faren setter ham til, at både

moren og tante Asta er bekymret for at faren vil gjøre Eyolf til et vidunderbarn. Samtidig passer også Eyolf på å rose sin forfengelige far. Når Alfred prøver å overbevise Rita og Asta om at det store livsverket han skriver på, ikke duger, avbryter Eyolf i beundring dem: «Jo da, pappa, – det som d u skriver, det duer». Alfred smiler, stryker Eyolfs hår og svarer: «Ja, ja, når d u sier det, så –. Men tro du meg, – der kommer en bakefter som vil gjøre det bedre» (s. 103, akt 1, bind 6). Vi og Eyolf skjønner at faren vil se sønnen som sin etterfølger.

«Virkelige foreldre finnes det få av i verden»

Dette skrev Ibsen (1890) i opptegnelsene til *Hedda Gabler*. Maktforholdet mellom barn og foreldre og foreldrenes kamp seg imellom gjør barna sårbare og prisgitt foreldrenes herredømme. Fru Inger til Østeraad overlater sønnen til faren fordi hennes livsoppgave – å befri Norge fra Danmark og Sverige – ikke kunne forenes med å være alenemor. Brand risikerer både Alfs og Agnes' liv på grunn av sin ubendige vilje til å gi eller ofre alt for sin tro. Hadde Brand latt barn og mor flytte til et mindre værhardt sted, kunne miljøforandring berget livene deres, slik det berget Torvald Helmers liv i *Et dukkehjem*. Men Brand selv har også hatt en vond oppvekst som farløs og med en ond heks til mor. På veg over høyfjellet ser Brand ned på gården der han vokste opp:

Enkens Gård. Min barndoms hjem.
Minders Minder myldrer frem.
Der, imellem strandens stene,
blev min barnesjel alene. (s. 151, akt 1, bind 2.)

Peer Gynt flykter fra sønnen og fra Solveig for å komme fri fra den Grønnkledte og trollenes verden. Nora velger selvstendighet og frihet og svikter derved barna sine. Fru Alving mente det var best for Oswald ikke å vokse opp i hus med faren og sendte ham bort uten å ta hensyn til hva han følte ved å bli sendt vekk. Ellida, som også er morløs, makter ikke å være mor for sin lille gutt fordi hun vil sone sitt løftebrudd om troskap til den fremmede som hun innbiller er sønnens egentlige far.

Verkseier Werle i *Vildanden* er i stand til ikke bare å forråde sin kompanjong og venn, Gamle Ekdal, svike sin gravide elskerinne Gina, men også til å støte fra seg sønnen Gregers – alt for å redde egen økonomi, sosiale status og verdighet. «...så feig og forskremt var jeg. Jeg var så usigelig redd for deg – både den gang og lenge bakefter.» (s. 71, akt 3, bind 5) er en av Gregers mange anklager mot faren.

Hjalmar Ekdal er mer opptatt å slippe unna kjedelig fotoarbeid enn av å skåne Hedvigs syke øyne. Han lurert seg unna og lar Hedvig, som så mange barnearbeidere før og etter henne, risikere liv og helse mens hun jobber i hans sted. Den frustrerte og dypt ensomme Hedda, som selv aldri har opplevd en mors kjærighet, tar sitt ufødte barn med i døden når livet som vordende mor og samlivet med Tesman som hun bare har forakt for, blir uutholdelig for henne. Rita, Lille Eyolfs mor, giftet seg med Alfred av lidenskapelig kjærighet, men en lidenskap som var så altomfattende at det ikke var plass til Eyolf. Rita ønsket ikke barn for sin egen skyld, men for Alfreds skyld, og hun

vet det selv «Jeg var skikket til å bli i mor til barnet. Men ikke til å være mor for det» (s. 120, akt 1, bind 6). Eyolf er uønsket av moren. Hun er sjalu på og føler seg tilsidesatt av ham. Han tar for stor plass. Hvis det skal være så stor plass til barnet, «så ville jeg ønske, at jeg aldri hadde født ham» (s. 120, akt 1, bind 6), betror hun sin bestyrtede ektefelle.

Det er så vidt jeg har oversikt, bare to voksne i hele Ibsens persongalleri som på en uselvisk måte prøver å ta barnets perspektiv. Det er Hedvigs mor Gina og den ugifte og barnløse doktor Relling i *Vildanden*. Når Hjalmars og Ginas ekteskap begynner å gå i oppløsning, advarer Relling dem:

Men det ved jeg da at til et ekteskap hører barnet også. Og barnet skal dere la være i fred Ja, Hedvig får dere vær'sgo' se å holde utenfor. Dere to er voksne mennesker; I får i guds navn kludre og klusse med jeres forhold hvis I har lyst til det. Men Hedvig skal I fare varsomt med, sier jeg; ellers kan I komme til å gjøre en ulykke på henne (s. 84, akt 4, bind 5).

Til alle tider har antakelig foreldre og andre voksne ofte tatt mer hensyn til egne behov enn barnas behov. Direkte mishandling av barn gjennom fysiske, seksuelle og psykiske overgrep i familien har skjedd og skjer fortsatt i alle kulturer. Likevel var det først på 1900- og 2000-tallet, altså etter Ibsens død, at vold mot barn ble erkjent som et alvorlig sosialt problem som bør bekjempes.

Jeg tror Ibsen brukte de mange vonde barneskjebner for å illustrere at vi mennesker, alle, kommer mer eller mindre skamskutte ut av vår barndom og bringer skaden videre til våre barn. Når det gjelder å se polariteten mellom barn og foreldre og hvor sårbart barnet er, har Ibsen som dikter levd opp til både sin erklæring om at det å være dikter er «å se» og til sitt kjente og nådeløse utsagn: «at digte – det er at holde dommedag over sig selv». Så får vi bære over med at Ibsen i sitt eget liv ikke var noen god far for sin uekte sønn Hans Jacob.*

* Essayet bygger på et foredrag holdt på et seminar Psykologisk institutt, Universitetet i Oslo ga i anledning av markeringen av at professor Hanne Haavind sluttet ved instituttet.

Sitatene fra Ibsens skuespill er hentet fra Samlede Verker 10. utgave ved Didrik Arup Seip (1952) i 6 bind. Sideanvisning, akt og bind står i parentes etter siteringen.

Teksten sto på trykk første gang i Tidsskrift for Norsk psykologforening, Vol 53, nummer 1, 2016, side 60-67

TEKST

Ellen Hartmann, Professor emeritus

+ Vis referanser

REFERANSER

- Bull, F. (1960). «Henrik Ibsen». I: Norsk litteraturhistorie. Red. F. Bull, F. Paasche, A. H. Winsnes, & P. Houm. Rev. utg., vol. 64: 267-465. Oslo: Aschehoug forlag.
- Fergusson, R. (1996). Mellom evne og higen. (Oversatt av B. A. Hermann). Oslo: J. W. Cappelens Forlag AS.
- Figueiredo, I. de (2006). Henrik Ibsen. Masken. Oslo: Aschehoug forlag.
- Ibsen, H. (1846). Brev til byfogd Preus. I Henrik Ibsens skrifter (2003). Oslo: Aschehoug forlag.
- Ibsen, H. (1881). Optegnelser til Gengangere. I Henrik Ibsens skrifter (2003). Oslo: Aschehoug forlag.
- Ibsen, H. (1890). Optegnelser til Hedda Gabler. I Henrik Ibsens skrifter (2003). Oslo: Aschehoug forlag.
- Kerans, J. E. (1965). Kindermord and Will in Little Eyolf. I: T. Bogard & W. Oliver (red.) Modern drama. Essays in criticism. (192-208). New York: Oxford University Press.
- Langslet, L. R. (2004). Sønnen. En biografi om Sigurd Ibsen. Oslo: J. W. Cappelens Forlag.
- Rønning, H. (2006). Den umulige friheten. Henrik Ibsen og moderniteten. Oslo: Gyldendal forlag.
- Seip, D. A. (1952). Henrik Ibsen. Samlede Verker. Oslo: Gyldendal norsk forlag.
- Templeton, J. (1997). Ibsen's women. Cambridge: Cambridge University press.
- Vesterhus, P. (2008). Hvorfor dør Ibsens barn? Tidsskrift for den norske Lægeforening, 24, 2851-2854.